

FORSKNING, KRIMINALPOLITIK OCH VERKLIGHETEN

AV ECKART KÜHLHORN

Ulla Bondeson har i Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 5/1986 i artikeln »Frihetsberövandets verkningar – sakkunniga och experter« kritiskt granskat en av mig författad bilaga i Fängelsestraffkommitténs betänkande. Jag vill här i mitt genmäle försvara mina synpunkter. Ulla Bondesons huvudinvändningar riktar sig mot mina slutsatser om frihetsberövandets verkningar, om behandling och om allmänprevention.

Fängelsestraffets effekter

Vad gäller frihetsstraffets verkningar i jämförelse med frivård har jag förklarat i betänkandet, varför fängelsestraffets underlägsenhet för senare återfall inte kan anses vara vetenskapligt belagd. Så gott som alla vetenskapliga undersökningar på området, s k pseudoexperiment, följer ett stort metodproblem: den prognostiskt sämsta gruppen döms i regel till den mest ingripande påföljden, dvs frihetsberövanden, medan den minst belastade gruppen får den mjukaste reaktionen, t ex frivård. När nu kvalitativt olika grupper får kvalitativt olika påföljder, kan man varken med sunt förnuft eller med sofistikerade statistiska metoder uttala seg om påföljdernas effekter. Det hjälper då i vissa situationer föga att jämföra individer i till synes kvalitativt liknande kategorier som fått olika påföljder – dessa individer är atypiska för respektiva påföljdskategori, de representerar undantagen från regeln. Detta problem kallas för regressionartefakt och får följderna, att man får fram statistiska skillnader mellan påföljderna som inte finns i verkligheten. Risken för felaktiga slutsatser är speciellt överhängande när forskaren inte kan kontrollera alla faktorer vid valet av påföljd – i det här exempelvis ser forskaren inte ens den åtalade och är inte heller med vid domstolsförhandlingen – samtidigt som det finns ett starkt samband mellan klientens bakgrund och brott med såväl val av påföljd, som med senare återfall.

Den svenska debatten på området fick fart efter Bengt Börjesons doktorsavhandling (Börjeson, 1966) och fördes framför allt av statistikprofessorn Quensel (Quensel, 1966) och pedagogikprofessorn Sjöberg (Sjöberg, 1969). Metodproblemet i hans undersökning var typiskt för pseudoexperiment. I hans undersökning förklaras ungefär 30% av variationen i återfall av klientens bakgrund, medan påföljden endast förklarar ytterligare 3%. Totalt sett kan sålunda två tredjedelar av variationen i återfall överhuvudtaget inte förklaras, medan sambandet mellan påföljd och återfall är så svagt, att det bara krävs några få atypiska individer för att få misvisande resultat.

Två forskare från statistiska institutionen vid Stockholms universitet (Mattson & Österberg, 1971) bearbetade Börjesons material på nytt. De konstaterade att sambandet mellan behandling och återfall var mycket svagt. De fann en genomgående stark tendens att domaren i större utsträckning utdelade frihetsberövande påföljder till individer med högre återfallsrisk. För att komma till rätta med domarens selektiva inflytande försökte de dela in materialet i olika likvärdiga klasser. Emellertid kunde de konstatera, att det fanns en påtaglig variation i lagbrytarens bakgrund kunde snedvrída sambandet mellan behandling och återfall. Därför me-

nade de att sambandet mellan behandling och effekt måste studeras mellan grupper, för vilka påföljderna inte verkar vara helt bestämda genom bakgrundsvariablerna. Bland de 416 individerna i Börjesons material hittade de sedan endast 127 personer där båda påföljdstyperna var tänkbara och konstaterade efter sina analyser (s. 156): »I detta begränsade material är våra möjligheter att förklara variationen i såväl behandling som effekt ännu mindre än i 416-materialet.«

Uppfattningen, att den här pseudoexperimentella forskningsansatsen vid kvalitativt olika grupper inte kan ge ett underlag för slutsatser är dominerande. År 1973 exempelvis, publicerade Kommittén för kriminologisk behandlingsforskning sitt betänkande (SOU 1973:35) – bl a efter en granskning av Börjesons undersökning och konstaterade bl a (s. 66): »Av många skäl hör analyser av effekterna av institutionsbehandling i jämförelse med vård i frihet till de mest angelägna uppgifterna. Många tidigare refererade undersökningar antyder klart att frivårdens rehabiliteringseffekter, åtminstone för vissa klientgrupper och med vissa yttre vårdförutsättningar uppfyllda, i vart fall inte är sämre än anstaltsvårdens«. På det internationella planet dras i två nyare mycket omfattande forskarkommittéarbeten på området från USA (Sechrest m fl, 1979; Martin m fl, 1981) efter en noga genomgång av forskningen inte någon slutsats åt det ena eller andra hållet.

Elva år efter Börjesons avhandling publicerade Ulla Bondeson en studie om effekten av olika påföljder, med samma problematik (Bondeson, 1977). Beräknar man sambanden mellan bakgrund, påföljd och återfall får man samma bild – den största delen av variationen i återfall kan ej förklaras av de faktorer som kan kontrolleras, sambandet mellan påföljd och återfall är mycket svagt, när hänsyn tas till klienternas bakgrund samtidigt som valet av påföljd har ett starkt samband med klienternas bakgrund. Av Ulla Bondesons diskussion av sina undersökningsresultat både då och i hennes artikel nu i NTfK att döma kan hon inte ha fått grepp om poängen i argumentationen om metodproblemet. Mattssons och Österbergs återanalys av Börjesons studie refererar hon i sitt inlägg i NTfK (s. 420-421): »Det bör dock påpekas att Börjesons datamaterial återanalyserats av Statistiska centralbyrån med användning av helt andra statistiska metoder utan att man därför kom fram till andra resultat.« Vidare hänvisar hon i sitt inlägg till två amerikanska projekt, Community treatment Project och Provo, dvs äkta experiment där den här problematiken inte finns. Vad gäller Community Treatmentprojektet (Warren m fl, 1966) framkom att återfall definierades mycket strängare för fängelsegruppen än för frivårdsgruppen och studien underkändes bl a därför vid den stora amerikanska analysen av kvalitativt godtagbara studier (Lipton, Martinson & Wilks, 1975). Denna kritik granskades och godkändes av den utvärdering som genomfördes på uppdrag av den amerikanska panelen för forskning över rehabiliteringstekniker (Sechrest m fl, 1979, s. 138-139). Provo var ett experiment endast i början och avsåg då en jämförelse mellan ett skolningsprogram och normal övervakning. Endast några få individer hade ungdomsvårdsskola som alternativ. Sedan kunde experimentet inte fullföljas och övergick till ett pseudoexperiment. Det är denna del som avsåg jämförelsen mellan skolningsprogrammet och vistelsen på ungdomsvårdsskola, dvs mellan vård i frihet och institutionsvård. Jag förstår inte, hur Bondeson kan åberopa denna studie som ett »äkta« experiment (Empey & Erickson, 1972).

Det finns här emellertid en annan viktig fråga. Det förhållandet, att man inte fått fram »bevis« för fängelsestraffets underlägsenhet betyder inte, att denna hypotes behöver vara felaktig eller t o m att motsatsen skulle gälla. Är det så att vi medvetet eller omedvetet ökar kraven på

vetenskaplig bevisföring till en så hög nivå, att ingen nu känd metod kan uppfylla dessa våra krav? Speciellt när jag försvarar en viss ståndpunkt är det uppenbart, att det finns en sådan risk. Trots allt visar ju både Börjesons, Bondesons och flera utländska studier vissa *tendenser*, nämligen att frihetsberövande påföljder kan vara mer skadliga än alternativen – och alla dessa forskare har så gott de har förstått försökt att komma tillrätta med de metodologiska felkällorna.

Det som jag har framhållit på den punkten i kommittébilagen är, att Börjeson i samma avhandling och med samma metod också erhållit resultatet att långa frihetsberövanden medför signifikant färre återfall än korta frihetsstraff. Detta resultat i Börjesons undersökning bekräftades för övrigt med andra metoder på ett annat material i Karin Ahlbergs doktorsavhandling (Ahlberg, 1984). Accepterar man såsom Ulla Bondeson den pseudoexperimentella metoden i de fall som jag beskrivit, trots alla varningar i elementära läroböcker, och accepterar resultatet om frihetsberövandets underlägsenhet, då får man också ställa sig bakom resultatet om de längre fängelsestraffens överlägsenhet i jämförelse med de korta frihetsstraffen. Jag har gett uttryck för att jag på grund av det beskrivna metodproblemet är skeptisk mot båda dessa resultat. Inom den forskningstradition som jag hör hemma i är det en självklarhet att man inte får se direktiven till fängelsestraffkommittén som en uppmaning att ta upp endast sådana vetenskapliga resultat som visar fängelsestraffets underlägsenhet. Inom denna min tradition finns emellertid utrymme för kriminalpolitiska värderingar. Jag har formulerat min så här i min skrift efter min redogörelse för undersökningsresultaten (s. 46): »De här tankegångarna om fängelsets och frivårdens möjligheter till rehabilitering betyder givetvis inte en uppmaning till ett uppbrott från en kriminalpolitik som vill minska användningen av frihetsberövande påföljder. Det råder ingen tvekan om att fängelsestraff innebär ett kännbart ingrepp i människans självständighet och grundläggande rättigheter. Redan detta är skäl nog att ständigt ifrågasätta påföljdstyper som innebär ett frihetsberövande.«

Ulla Bondesons artikel hade kunnat få större skärpa, om hon tagit itu med båda dessa något motsägelsefulla resultat om fängelsets effekter enligt den pseudoexperimentella forskningen och inte bara med det som ideologiskt sett är »stubenrein«. Vidare hade hon kunnat vara så generös att respektera mitt kriminalpolitiska ställningstagande. Den bild hon tecknar av mig som outsider i en nordisk liberal tradition och vis à vis kommitténs sakkunniga får stå för hennes räkning; för egen del har jag alltid trott, att humanitet innebär att man väljer det mest humanitära istället för det mest rationella i en beslutssituation med målkonflikter.

Institutionsforskningen

Ulla Bondeson har kritiserat mig för att jag inte tagit itu med institutionsforskningen och jag vill här redovisa mina argument i detalj. Den relativt likartade återfallsstrukturen för till fängelse dömda i jämförelse med de i frihet vårdade och för dem som satt lång tid på fängelse i jämförelse med dem som var där korta tider står i dålig överensstämmelse med institutionsforskningens antaganden, att institutionalisering leder till ökade återfall, i varje fall på en generell nivå.

Gösta Carlsson och Orvar Olsson publicerade 1976 (Carlsson & Olsson, 1976) en detaljerad analys av den svenska återfallsstatistiken och konstaterade (s. 32): »Mot bakgrund av den mycket mörka bild av de dömdas framtida öde som ibland tecknas i debatten faller det sig naturligt att tala om en låg återfallsnivå så vitt det gäller de som dömts eller fått åtalseftergift för förste

gången. Av dessa har $\frac{2}{3}$ kunnat klara sig från en ny rättskontakt i samband med grövre brott i minst 5 år. Siffran är ungefär den samma vid fängelse, som är den reaktionsform som stått i centrum för debatten och lett till de dystraste prognoserna. Att siffrorna blir mer nedslående om man ser på recidivisterna jävar inte omdömet. Det finns ingen täckning i data för idén om en järnhård utstötningslag, en obönhörlig determinism som driver det stora flertalet av dem som kommer i kontakt med domstolar och åklagare till att hamna i en ständig kretsgång mellan anstalter och inrättningar, med korta episoder av frihet.« Även dessa grupper i analysen av Carlsson och Olsson är inte direkt jämförbara, men för den typen av slutsatser de drar är mindre variationer tämligen betydelselösa för den generella bilden.

Uppföljningsundersökningar som på en mycket tidig nivå försöker att få grepp om de långsiktiga effekterna av det första ingripandet genom myndigheter för brott visar olika resultat – antingen ökar ingripandet återfallsriskerna eller också påverkas de inte – men typen av ingripanden tycks inte samvariera med återfallen (Junger & Junger-Tas, 1985; West, 1982; Klein, 1981). Forskningen om förändringar av attityder och beteenden under anstaltsvistelsen visar mycket olika och delvis motsägelsefulla resultat. Av allt att döma spelar den konkreta anstaltsmiljön en viss roll, men också hur man undersöker den och vem som forskar. Jag vill här hänvisa till diskussionen i betänkandet av kommittén för kriminologisk behandlingsforskning. Såvida sambanden med återfall efter anstaltsvistelsen är undersökta är de komplexa och svårtolkade. Det sistnämnda resultatet kom också fram i en ytterst intressant uppföljning av Ulla Bondeson, som hon återopat i sin NTFK-artikel. Dessa papers var dock tyvärr inte publicerade och tillgängliga när min skrift kom ut respektive hade lämnats in för tryckning.

Det bör emellertid slås fast, att slutsatser om institutionsvistelsens effekter på karriären efteråt inte är möjliga med mindre än på grundval av studier, där individer som fått institutionsvård jämförs med prognostiskt likvärdiga individer som inte har fått den reaktionen. Jag vill dock poängtera, att undersökningar som belyser samspelet mellan olika inslag i straffen (t ex institutionalisering) med senare återfall kan få stor betydelse, när det gäller att förklara vad uteblivet återfall beror på. Det kan ju inte uteslutas, att avskräckning alstrar uteblivet återfall vid de långa fängelsestraffen, medan positiva åtgärder och medmänsklig kontakt ligger bakom uteblivet återfall vid frivården. Eftersom vi saknar jämförande undersökningar på området och framför allt uppgifter om det »naturliga« förloppet av kriminalitet (när man inte reagerar alls) skulle dock hypoteser på det här området bli alltför spekulativa för att offentliggöras i en kommittébilaga.

Det faktum, att teorierna om institutionalisering m m inte harmonierar med återfallsbilden och att svenska undersökningar avser i stor utsträckning sanktioner, miljöer och förhållanden som inte finns längre, har varit utslagsgivande för mitt beslut att avstå från en inventering av institutionsforskningen. Eftersom denna forskning i så hög grad fängslade förra generationens kriminologer har jag då kommit i konflikt med vad de tycker är viktigt; men sådant är oundvikligt i en målinriktad kommittébilaga.

Behandlingsforskningen

Ulla Bondeson tycks vara kritisk mot att jag inte definitivt avskrivit tanken att kriminalvård kan ge positiva effekter för klienter. Jag har nämligen beskrivit den moderna behandlingsforskningens resultat och problem. Först och främst har jag gett uttryck för att behandlingsforskningen inte visar, att variationer i behandling ger positiva resultat och att man inte heller

kan vänta sig andra än marginella effekter. Jag tror att på den punkten har Ulla Bondeson och jag samma uppfattning.

Det finns emellertid två frågor som ändå måste ställas. Den första är, om inte förväntningar över effekter på en generell nivå är illusoriska också för många andra typer av vård och behandling, t ex äldreomsorg, psykiatrisk vård m m. Individualiserade åtgärder som vård värderas ju på dessa områden ifrån perspektivet, i vad mån vissa grupper under vissa villkor får hjälp för sina problem. Jag vill som exempel nämna, att cancervård på en generell nivå i stort sett inte minskat cancerdödligheten samtidigt som cancerbehandling för vissa cancertyper ger positiva effekter. Det andra, i det här fallet viktigare spörsmålet är, om behandlingsforskningen inom kriminologin förfogar över nödvändiga instrument för att fånga upp mindre effekter. Även om vi skulle kunna mätta kriminella beteenden efter en behandling på ett fullständigt perfekt sätt, skulle vi behöva betydligt fler individer än som finns i de flesta behandlingsförsök som utvärderats för att mäta effektivitetsskillnader med 10 procentenheter, dvs skillnader som för ett industriföretag är avgörande för konkurs eller välgång. Därutöver uppkläras uppskattningsvis endast vart tionde brott, dvs endast en bråkdel av faktiska kriminella beteenden är synliga och mätbara. Den bristande precisionen i behandlingsforskningen utgör endast ett av de argument, som den tidigare nämnda amerikanska expertkommittén åberopat för sitt ställningstagande: »The panel, however, did *not* draw the same conclusion as Lipton, Martinson & Wilks regarding the efficiency of rehabilitation: i.e. that »nothing works«. Rather, it concluded that *existing* studies cannot yield useful knowledge about the effect of correctional rehabilitation« (Martin m. fl, 1981, s. 9).

Jag är något överraskad över, att Ulla Bondeson inte tagit itu med kommitténs slutsats eller åtminstone redovisat den. Det är givetvis hennes ensak, om hon håller fast vid den ståndpunkt som »the leading crowd« inom den skandinaviska kriminologin hyste för 15-20 år sedan eller om hon omprövar den. Min delvis självkritiska hållning (jag har sedan ca 15 år tillbaka hållit på med studier på det här området – för det mesta med nollresultat för försöksgruppen) tolkar hon som tecken på att jag tror att kriminalitet är en sjukdom eller att jag vill återuppliva behandlingsideologin – och detta är ju också en väg man kan välja för att slåss för en engångsintagen ståndpunkt.

Ulla Bondeson synes också tro, att det överhuvudtaget är föga meningsfullt att vaska fram löftesrika modeller för behandling. Jag har nämligen försökt att se efter i litteraturen, vilka innehållsmässiga och organisatoriska förutsättningar det fåtal utvärderade behandlingsförsök kännetecknas av, som av allt att döma gett positiva resultat. Detta är en viktig aspekt för fängelsestraffkommitténs vidkommande. Jag anser på den punkten, att jag borde ha utvecklat mina tankegångar mera och också gått in på var de eventuella innovationsmöjligheterna ligger när det gäller institutionsbehandling. Den nämnda amerikanska panelen, som höll utlik efter löftesrika rehabiliteringstekniker, såg tämligen pessimistiskt på de framtida möjligheterna att under en fängelsevistelse kunna implementera effektiv behandling. Panelen trodde härvidlag mest på frigivningsförberedelser och stöd vid frigivning. Med det svenska institutionssystemet och de tämligen korta vistelsetiderna i blickpunkten är jag kanske inte lika pessimistisk; min skrift hade dock vunnit i profil, om jag utvecklat mina föreställningar mera och inte endast analyserat alternativen till fängelsestraffen.

Allmänpreventionen

Det som återstår att ta upp gäller mina ställningstaganden om allmänpreventionen. Låt mig börja med ett praktiskt exempel. För några månader sedan strejkade i Stockholm parkeringsvakterna. Trots att motororganisationerna i stora tidningsannonser uppmanade trafikanterna att parkera förnuftigt, uppstod på många stockholmsgator så kaotiska förhållanden, att inte ens bussarna kom fram längre. Först när strejken var slut, blev gatorna framkomliga igen. Utifrån detta »naturliga experiment« kan vi formulera vissa hypoteser. För det första förändrar en påtaglig ändring av straffhotet beteendena ifråga. För det andra är det härvidlag inte straffsatserna som ändrats, utan upptäcktsriskerna. För det tredje skedde beteendeförändringar inte generellt utan situationellt – man felparkerade inte på privata parkeringsplatser och inte heller i trafikfiler vid huvudgatorna, där risken fanns att polisen skulle kunna forsla bort bilarna.

Nu hör parkeringsreglerna inte till de införlivade och internaliserade normerna och det är vanskligt att utifrån ett sådant »naturligt experiment« göra analogier för den traditionella brottsligheten med internaliserade normer. Det tycks emellertid vara förnuftigt att utgå från det förenklade antagandet, att olika traditionella brott har sina auditorier, bestående av en inre cirkel av lagbrytare som blivit immuna mot straffhotet, en angränsande ring av potentiella lagbrytare som ävenledes icke internaliserat normerna men där uppfattningar om de situationellt aktuella upptäcktsriskerna samt straffhotet spelar en viss roll i en beslutsituation, och slutligen en stor yttre ring av personer med mer eller mindre internaliserade normer för vilka beslutsituationen att begå ett »vanligt« brott mer eller mindre är inaktuell. Moderna studier över de kriminellas livsstilar, och jag tänker här framför allt på Malin Åkerströms intressanta avhandling (Åkerström, 1983), visar att hotet om fängelsestraff uppfattas även av många etablerade brottslingar som ett konkret hot mot livskvaliteten, vilket inte innebär, att deras beslutsstrategi behöver vara lika långsiktig och rationell som den för välanpassade medborgare. Utgår man nu från antagandet, att straffhotet ökar för ett traditionellt brott, får man i första hand räkna med att man inte lyckas realisera det i termer av höjda upptäcktsrisker för de situationer som är relevanta för potentiella lagbrytare. I synnerhet gäller det för egendomsbrottslighet, där upptäcktsrisken i det närmaste är helt beroende på befolkningens observationer. Lyckas man däremot, så inträder förmodligen en långvarig process. Lagbrytare måste få erfarenhet av ett ökat straffhot, och lära ut de nya kunskaperna till sina mindre erfarna kamrater. Såvida ändringar i straffhotet ändrar även internaliseringen av normer är det förmodligen inte fråga om några år utan om en generation.

Det är emellertid inte endast det här tidsgapet mellan ändringar i straffhotet och eventuella effekter på brottsligheten som begränsar våra möjligheter att dra slutsatser av forskningen om effekterna av allmänpreventionen utan framför allt förhållandet att det ofta är en förändrad kriminalitetsbild som ger upphov till ändringar i straffhoten. Därigenom störs eller överskuggas det orsakssamband som skall studeras.

Det är därför föga förvånansvärt, att ekonomer, som med sina ekonometriska metoder försökt att studera samspelet mellan brottsnivå och straffhot under de senaste 10-20 åren, konstaterat, att slutsatser om orsak och verkan inte kan dras på grundval av de undersökningsresultat som hittills föreligger (Blumstein & Cohen, 1973).

Ett annat sätt att studera komplexet ger s k »naturliga« experiment respektive »inducerade« experiment. Här finns exempelvis Trolles klassiska undersökning om den brottslighet som

genererades, när den tyska ockupationsmakten internerade den danska polisen, Takalas studie om en partiell polisstrejk i Helsingfors, Buikhuisens experimentutvärdering av polisinsatser mot slitna bildäck eller Leif G W Perssons experimentutvärdering om fotgängarnas respekt för trafikljus (Trolle, 1945; Takala m fl, 1979; Buikhuisen, 1978; Persson, 1979). I regel visar dessa experiment, att allmänpreventionen fungerar. Problemet med dessa experiment är givetvis, att resultaten inte kan generaliseras – de avser antingen förhållanden under specifika villkor eller beteenden som inte kringgärdas av internaliserade normer. Det är inte speciellt sannolikt, att vi kan vänta oss ett forskningsgenombrott på det här området inom överskådlig framtid – ingen politiker med viljan att överleva öppnar det här fältet för experiment.

Vi står här inför det problem som jag diskuterat tidigare – när skall den vetenskapliga bevisbördan anses vara tillräcklig? Jag har för min ståndpunkt åberopat dels resultaten av de naturliga och inducerade experimenten, dels erfarenheterna vad gäller införandet av ny lagstiftning av typen bilbälten, hastighetsbegränsningar m m och formulerat min ståndpunkt så här (s. 35): »Forskningsresultat och erfarenheter talar för att man bör utgå från grundfilosofin att allmänpreventionen är effektiv både när det gäller den indirekta och den direkta dimensionen. Speciellt i det sistnämnda fallet bör dock beaktas, att effekten kan variera starkt för olika typer av brott, vid olika situationer och för olika målgrupper.«

Jag har också mycket respekt för en alternativ ståndpunkt, nämligen följande: Vi kan inte besvara frågan om allmänpreventionens effekter på en generell nivå och kommer inte heller att kunna göra det inom en överskådlig framtid, såvida det gäller de marginella ändringar av straffhoten som genomförs inom ramen för kriminalpolitiken. Forskning och erfarenheter visar emellertid at plötsliga och radikala ändringar av straffhoten ändrar brottsligheten i varje fall i ett kortsiktigt perspektiv i förväntad riktning.

Jag accepterar däremot inte ståndpunkten, att allmänpreventionen måste anses vara en myt, en juridisk fiktion eller en kulturell egenart. Såvida denna slutsats inte bygger på anekdoter, är den empiriska evidensen inte acceptabel: t ex att allmänhetens upfattningar om de konkreta straffen och/eller upptäcktsrisken inte överensstämmer med de faktiska förhållandena (här har det glömts bort, att det är frågan om situationellt betingade risker för en mycket liten grupp potentiella lagbrytare) eller att marginella ändringar av straffsatser inte ger direkta ändringar av brottsligheten (här bortser man från tidsaspekten och de övriga »störande« brottsgenererande faktorerna). Ulla Bondeson har i varje fall i sin NTFK-artikel inte klart gett uttryck för var hon står i den här frågan och jag har inte lyckats vaska fram poängen i hennes kritik.

Debatteknik

Jag måste slutligen rikta viss kritik mot Bondesons debatteknik och återspegla den med två exempel. Vad gäller formell och informell kontroll skriver jag (s. 35/36): »Den informella kontrollen är väsentlig för uppnående av framför allt de indirekta verkningarna av allmänpreventionen. Det skall i detta sammanhang påpekas att det som sker inte endast är att befolkningen blir påverkad av lagstiftningen utan befolkningen påverkar också lagen. I lagen finns många generationers erfarenheter kodifierade. Formell och informell kontroll påverkar varandra. Bristande informell kontroll kan på vissa områden kompenseras genom ökad formell kontroll och t o m terror, medan bristande formell kontroll kan ersättas med ökad informell kontroll och t o m privatjustis.« Bondeson skriver i sitt genmäle (s. 417): »Däremot skiljer Kühlhorn in-

te på formella och informella normer och verkar tro, att lagen är det enda som upprätthåller moralen.« Om vård och straff skriver jag (s. 37): »Användandet av begreppen vård och behandling inom rättsväsendet står i strid med gängse definitioner. Det kan inte vara fråga om vård, om en fysiskt och psykiskt frisk person för i det förflutna liggande handlingar befinner sig i fängelse och därigenom berövas beslutsautonomin. Vidare kan det inte vara fråga om behandling, eftersom det inte finns medikamenter mot kriminalitet och inte heller professionella beprövade psykologiska metoder mot kriminella böjelser. Här är det i stället fråga om att verkställa ett straff.« Bondeson presenterar min syn på området på följande sätt (s. 421): »Hela den teoretiska diskussion som ägde rum i början på sextioalet, där främst Cressey och Ohlin i USA och Aubert och Christie i Norge analyserade skillnaden mellan kriminalitet och sjukdom samt kom fram till en teoretisk oförenlighet mellan begrepp och straff och behandling tycks ha passerat obemärkt förbi.« Även om jag anser att varje debattör bör välja den samtalston man är van vid i sin forskningsmiljö och som han/hon trivs bäst med finns det en punkt där det retoriska slutar och grälsjukan börjar.

Litteratur:

- Blumstein, A & Cohen, J & Nagin, D* (Utg.) (1973): *Deterrence and Incapacitation. Estimating the Effects of Criminal Sanctions on Crime Rates*; National Academy of Sciences, Washington D.C.
- Bondeson, U* (1977): *Kriminalvård i frihet – intention och verklighet*; Liber, Stockholm.
- Buikhuisen, W* (1974): *General Deterrence; Research and Theory, Abstracts on Criminology and Penology*; Vol 14, No 3, 285-298.
- Börjesson, B* (1965): *Om påföljders verkningar*; Almqvist & Wiksell, Uppsala.
- Carlsson, G & Olsson, O* (1976): *Återfall vid olika reaktioner på brott*; Brottsförebyggande Rådet, PM 1976:2, Stockholm.
- Empsey, L T & Erickson, M L* (1972): *The Provo Experiment: Life and Death of an Innovation*; D C Heath; Lexington, Mass.
- Junger-Tas, J & Junger, M* (1985): *Juvenile Delinquency. The Impact of Judicial Intervention*; Ministry of Justice, Hauge.
- Klein, M W* (1981): *A Judicious Slap on the Wrist: Thoughts on Early Sanctions for Juvenile Offenders*; i Martin, S E m fl (Utg.): *New Directions in the Rehabilitation of Criminal Offenders*; National Academy Press, Washington D.C.
- Kühlhorn, E* (1986): *Allmänprevention och individualprevention*; SOU 1986:15, bilaga 2.
- Lipton, D. Martinson, R & Wilks, J* (1975): *The Effectiveness of Correctional Treatment. A Survey of Treatment Evaluation Studies*; Praeger Publishers, New York.
- Martin, S L m fl* (Utg.) (1981): *New Directions in the Rehabilitation of Criminal Offenders*; National Academy Press, Washington D.C.
- Mattsson, I & Österberg, C* (1971): *Studier av samband mellan behandling och effekt i multivariata icke-experimentella material med exempel från kriminologin (stencilerad licentiatavhandling)*; Statistiska Institutionen, Stockholms universitet, Stockholm.
- Quensel, C-E* (1966): *Om påföljders verkningar. Några anmärkningar angående statistiska metoder i anslutning till en avhandling med ovan nämnd titel. Statistisk tidskrift, 4, 446-464.*
- Persson, Leif G W* (1980): *Hidden Criminality – Theoretical and Methodological Problems, Empirical results*; Dep. of Sociology, University of Stockholm, Stockholm.
- Sechrest, L m fl* (Utg.) (1979): *The Rehabilitation of Criminal Offenders: Problems and Prospects*; National Academy of Sciences, Washington, D.C.
- Sjöberg, L* (1969): *Är frihet det bästa straffet?* Nord. Psykologi 21 (3), 212-217.
- SOU 1973:35* (1973): *Kriminologisk Forskning, Kommittén för kriminologisk behandlingsforskning.*

- Takala, H m fl* (1979): The police strike in Finland; i Knutsson, J m fl (eds) *Police and the Social Order - Contemporary Research Perspectives*; Brottsförebyggande Rådet, Report No 6, Stockholm.
- Trolle, J* (1945): *Syv Maaneder uden Politi*; København.
- Warren, M m fl* (1966): *Community Treatment Project: An Evaluation of Community Treatment for Delinquents. Fifth Progress Report*, CIP Research Report No. 7; California Youth Authority, Sacramento.
- West, D J* (1982): *Delinquency. Its Roots, Careers*; Heinemann, London.
- Åkerström, Malin* (1983): *Crooks and Squares. Lifestyles of Thieves and Addicts in Comparisons to Conventional People*; Studentlitteratur, Lund.

Adresse: Professor Eckart Kühlhorn
Sociologisk Institut
vid Stockholms Universitet
S-10691 Stockholm

Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1987

VETENSKAPSMETODIK OCH KRIMINALPOLITIK

AV ULLA BONDESON

I sin artikel »Forskning, kriminalpolitik och verkligheten« säger Eckart Kühlhorn (EK) inledningsvis att han vill försvara sin bilaga i Fängelsestraffkommitténs betänkande, vilken jag kritiskt granskat i min artikel »Frihetsberövandets verkningar – sakkunniga och experter«. Den läsare som tar del av EK:s bägge inlagor finner emellertid att han faktiskt har modifierat en del av sina tidigare teser. Jag är naturligtvis glad för de nyanseringar som skett i hans reviderade genomgång av individualprevention och allmänprevention men måste med beklagand konstatera att han missat något av det mest grundläggande i kritiken.

Jag citerade i min NTfK-artikel Fängelsestraffkommitténs direktiv, där det bl a heter att »en utgångspunkt för kommitténs arbete bör vara att fängelsestraffet inte är ägnat att medföra några positiva effekter för den intagne själv utan tvärom ofta har direkta skadeverkningar« (SOU 1986: s. 14). EK anknyter här till i sitt svar: »Inom den forskningstradition som jag hör hemma i är det en självklarhet att man inte får se direktiven till Fängelsestraffkommittén som en uppmaning att ta upp endast sådana vetenskapliga resultat som visar fängelsestraffets underlägsenhet.« Vi är givetvis helt överens om att kriminalpolitiken inte får styra forskningens resultat. Men det märkliga med EK:s forskningsgenomgång i kommittébilagan är att han seriöst endast tar upp resultat som skulle visa institutionsbehandlings positiva verkan och icke redovisar en enda studie som demonstrerar fängelsestraffets negativa verkningar. Det lyckades inte experten att finna vare sig någon svensk eller utländsk undersökning med den ena eller andra metodiken, som enligt hans förmenande skulle kunna underbygga justitieministerens antagande enligt direktiven.

Tanken om fängelsestraffets ineffektivitet avfärdas enkelt som en »kriminalpolitisk trosats i Sverige« (s. 45). Medan EK anlägger så stränga vetenskapliga kriterier på undersökningar angående fängelsestraffets negativa verkningar att all forskning av detta slag faktiskt omöjliggöres, tycks det inte finnas några gränser för vilka sorters studier han tillåter sig att